

у чому заключається «відставання в психічному розвитку». Виходячи з положень психології, медицини, педагогіки, можна зробити висновок, мова йде про вповільнення розвитку неповнолітнього, яке частіше виявляється при прийнятті в школу й виражається в недостатності загального запасу знань, обмеженості подань, незрілості мислення, малої інтелектуальної цілеспрямованості, перевазі ігрових інтересів, швидкої втомлюваності в інтелектуальній діяльності. Затримка темпу розумового розвитку психогенного походження часто пов'язана з несприятливими умовами виховання, що призводить до патологічного розвитку особистості. Риси патологічної незрілості емоційно-вольової сфери сполучаються з недостатнім рівнем знань і подань. З віком інтелектуальна недостатність компенсується. Отже, можливості оцінки свого поведіння й керівництва їм у даних осіб здобуваються в процесі поступового засвоєння ними соціальних норм і правил, усунення причин, що викликали затримку розумового розвитку.

Виходячи з викладеного, на мій погляд, було б доцільно внести деякі зміни в Кримінальний кодекс України, а саме доповнити ст. 22 КК України частиною третьою, в якій закріпити аналогічне положення про вікову осудність. При наявності такої норми, залучаючи неповнолітнього до кримінальної відповідальності, ми могли б враховувати не тільки календарний вік, але й психофізичний розвиток підлітка.

Література

1. Кримінальний кодекс України (з доповненнями та змінами за станом 1 січня 2006 р.).
2. Щукина Г. И. Возрастные особенности подростков. — Ленинград, 1995.
3. Коченов М. М. Теоретические основы судебно-психологической экспертизы: Авторефер. дис... д-ра психол. наук. — М., 1991.
4. Кримінальний кодекс Російської Федерації 1996 р.

УДК 343.985:343.71

В. В. Лавренюк

ВИСУНЕННЯ СЛІДЧИХ ВЕРСІЙ ПРО КРАДІЖКИ, ЯКІ ВЧИНЕНІ ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННОЮ ГРУПОЮ

Об'єктивна істина, встановити яку необхідно в розслідуванні кожної кримінальної справи, не лежить на поверхні. Основу її становлять факти минулого, недоступні для безпосереднього сприйняття і, як правило, приховувані. Щоб їх встановити, оцінити значення і відновити хід злочину, необхідна розумова робота, основу якої становить операція версіями.

Висунення версій починається з моменту отримання інформації про злочин.

Вчення про криміналістичну версію належить до найбільш розроблених проблем в криміналістиці. Довгий час дискусійними були питання про поняття, суть і класифікацію версій, про підстави їх висунення, проте уявляється, що

єдина думка з даних проблем до теперішнього часу не склалася. Версію можна визначити як обґрунтоване фактичними даними припущення про злочин, що розслідується, або окремі його обставини.

А. Н. Васильєв пропонує розглядати слідчі версії, оперативно-розшукові і судові версії. А. М. Ларін розрізняє кримінально-процесуальні (слідчі і судові) і оперативно-розшукові версії. На думку Г. В. Арцишевського, слідчою версією можуть іменуватися тільки загальні припущення, що допомагають визначити напрямок розслідування в цілому, звідси пропонується Г. В. Арцишевським класифікація: пошукові і перевірочні, проміжні і завершуючі версії, що мають або кримінально-правове, або доказове значення. Деякі автори як узагальнювальне використовують поняття «криміналістична версія», класифікуючи потім версії за обсягом і суб'єктом висунення. Варто, напевно, погодитися із вказаною дефініцією і з тим, що дане визначення є загальним, а слідчі, експертні, судові, оперативно-розшукові версії — поняття видові.

Безперечним залишається факт, що версія, і цієї точки зору дотримуються всі автори, — це припущення, що стосується події, яка розслідується, в цілому або окремих його елементів. Класифікацію версій за колом з'ясованих фактів (загальні і приватні) і за ступенем визначеності (типові і конкретні) розробив Р. С. Белкін. Саме запропонована Р. С. Белкіним класифікація, як правило, використовується в теорії і практиці. Структура, стадії розвитку слідчої версії відповідають логічному поняттю гіпотези, єдиною специфічною межею якої є лише характер сфери дослідження.

Конструювання версії відбувається на основі логічних прийомів і засобів: індукції і дедукції, аналогії, аналізу і синтезу, порівняння і абстрагування. У своєму розвитку версія проходить три етапи:

- 1) аналіз і узагальнення фактичного матеріалу, необхідного для подальшого розвитку знань про той або інший факт або сукупність фактів;
- 2) вираження власне версій і розробка ряду слідчих ситуацій;
- 3) перевірка слідчих ситуацій, теоретично виведених з версій. Версія повинна не суперечити достовірним науковим знанням, пояснювати конкретні факти і бути достатньою для пояснення наявних даних.

Зупиняючись на загальних умовах побудови версій, необхідно сказати, що «у кримінальній справі повинні бути побудовані всі можливі за обставинами справи версії і не упущена жодна». Більш того, кажучи про множинність версій, оскільки сумніви в достовірності початкових відомостей завжди неминучі, повинна бути висунута і контрверсія, наявність якої відповідає вимогам об'єктивності доведення і відсутності упередженості розслідування.

Будь-яка версія потребує обов'язкової детальної перевірки і у жодному випадку не може бути підставою для остаточних висновків. Який же обсяг інформації, достатній для побудови версії? Вірною уявляється думка про те, що версії можна вважати обґрунтованими лише тоді, коли декілька взаємопов'язаних, істотних для справи фактів вказують на те, що всі вони насправді є наслідком дії однієї причини. Теоретично можна будувати версії і на основі одного факту. Подібних версій можна побудувати багато, проте це ніяк не полегшить

пізнавальної діяльності. Чим багатше фактичний матеріал, тим менше версій можна на його основі побудувати.

Зміст версії становлять юридично значущі обставини, що несуть кримінально-правову або доказову оцінку. Ці факти передбачені або складом злочину, за ознаками якого порушена кримінальна справа, або включені в предмет доказування відповідно до ст. 64 КПК. Проте робота по встановленню і викриттю злочинної групи, особливо організованої і стійкої, вимагає отримання значно більшого обсягу інформації про неї. Це досягається шляхом встановлення і розширення джерел процесуальної і непроцесуальної інформації і її носіїв. Тому для побудови версій про дію злочинної групи, разом з фактичними даними, що встановлюються процесуально (тобто доказами), використовується також і непроцесуальна інформація, що обумовлює специфіку мислення про версії при розслідуванні даної категорії злочинів.

Інформація про дію групи може бути отримана в ході розслідування конкретної кримінальної справи (як правило, це орієнтуюча інформація). Разом з тим вона може міститися і в матеріалах інших «нерозкритих» кримінальних справ — в зібраних і закріплених слідах, відомостях, отриманих при проведенні оперативно-розшукових заходів. Схожість способів здійснення, інші обставини можуть дати підстави для припущення про існування єдиного суб'єкта їх вчинення.

Інформація у однотипних кримінальних справах — як в кількісному, так і в якісному відношенні буває різна. При висуненні версії про вчинення ряду крадіжок однією і тією ж групою осіб за матеріалами декількох кримінальних справ значно розширюється обсяг відомостей про осіб цієї групи, оскільки вони бувають отримані з різних джерел. Раніше будучи розрізною, вона взаємодоповнюється, що може привести до викриття всієї злочинної групи і розкриття вчинених нею злочинів.

Проте отримання, аналіз і реалізація інформації про злочинну групу по нерозкритих злочинах минулих років мають певні труднощі, оскільки в криміналістичній теорії їм, а також прихованим (латентним) злочинам приділяється мало уваги. Процес виникнення інформації про злочин, зокрема вчинений групою осіб, носить необхідний характер, що повторюється, стійкий, і є закономірним. Знання загальних підстав для висунення версії про дію групи сприяє якісному, швидкому і оптимальному ходу розслідування.

Висунення і перевірка слідчих версій на початковому етапі розслідування крадіжок відбувається в умовах інформаційної недостатності. Як правило, є усне повідомлення потерпілого або представника юридичної особи, іншого свідка, або письмова заява і узяті пояснення цих осіб про обставини того, що відбулося. На даному етапі можливе висунення тільки таких типових версій, що пояснюються відомими фактами, як: чи мала місце дійсно крадіжка товарно-матеріальних цінностей, чи мало місце інсценування злочину, чи мало місце помилкове припущення заявника про подію злочину.

Першою невідкладною слідчою дією, яка дозволяє розширити уявлення про злочин, є огляд місця події, в ході якого з'являється можливість виявити, до-

сліджувати і закріпити докази про закінчену крадіжку і про групу осіб. При огляді місця події перевіряються і конкретизуються версії. Аналіз слідів злочину і в цілому всієї обстановки місця події дозволяє слідчому зробити практично достовірні висновки про участь у вчиненні злочину групи осіб і стати підставою для побудови даних версій.

Такими обставинами, зокрема, є:

Сліди рук. Виявлені на місці події, вони дають можливість судити про кількість осіб, що діяли на місці злочину. Природно, що перш ніж робити такий висновок, необхідно перевірити, чи не належать вони заявникові, членам його сім'ї або іншим особам, що мають законний доступ у квартиру, приміщення або до іншого місця вчинення крадіжки.

Іноді достовірний висновок про кількість осіб, що знаходилися на місці події, можна зробити не тільки по відбитках слідів рук, що мають відображення папілярних узорів, які дозволяють їх ідентифікувати, але і по змашених слідах, в яких достатньо чітко не відбиті особливості малюнка папілярних ліній. Маються на увазі випадки виявлення великої кількості слідів на численних предметах або з різних боків громіздкого предмета, що свідчить про те, що його перенесли або бралися за нього одночасно декілька чоловік з протилежних боків.

Крім того, сліди рук, виявлені і досліджені на місці події, дають можливість судити про приблизний вік, будову тіла, стать особи, якій вони належать. Тому дані характеристики також дозволяють судити про число учасників злочину.

Сліди взуття. Вони можуть мати різні характеристики: вигляд, фасон, розмір, малюнок підошовної частини, ступінь зношеності.

Недопалки, залишені злочинцями. По різних марках сигарет, манері куріння, а при подальшому дослідженні — по груповій приналежності слини — можна судити про чисельний склад злочинної групи.

Кількість посуду, столових приладів, використаних злочинцями.

Сліди прикусу зубів на продуктах харчування (особливо важливе в цьому випадку виявлення дефектів у будові щелепи, самих зубів, наявність коронок).

Значний обсяг і вага викраденого є важливою ознакою причетності до злочину групи осіб. Предмети, упущені або залишені на місці події, також можуть свідчити про те, скільки осіб брало участь у вчиненні злочину (особливо, якщо злочинці переодягаються на місці злочину, залишаючи свій одяг).

Розглядаючи питання про підстави для висунення версій про групове вчинення крадіжки, слід звернути увагу на те, що на місці злочину не завжди залишаються матеріальні сліди, що свідчать про вчинення злочину групою осіб. Адже група — це не тільки виконавці, що безпосередньо знаходилися на місці злочину, це і посібник, і підбурювач, і організатор злочинної групи, чия інтелектуальна участь не залишає матеріальних слідів. Не завжди і співвиконавець залишає сліди безпосередньо на місці злочину. Використовуючи сучасні технічні засоби, він може брати безпосередню участь в злочині, знаходячись на значному віддаленні від місця крадіжки і виконувати об'єктивну сторону злочину, спостерігаючи за місцевістю, готуючи транспорт, виконуючи інші функції (відво-

лікаючи можливих очевидців, контролюючи роботу сигналізації, інших засобів охорони, іншими способами обмежуючи можливість виявлення їх злочинної діяльності). Він може приєднатися до співучасників вже при транспортуванні викраденого майна і матеріальних цінностей, при прихованні слідів злочину або викраденого. Тому слідчому, що виїжджає на місце події, у жодному випадку не можна обмежуватися тільки оглядом місця концентрації слідів злочину (тобто одним приміщенням, локальним простором місцевості). Межі пошуку слідів варто значно розширити і обстежувати навколишню територію для можливого виявлення слідів присутності співучасників. Тому остаточний висновок про участь одного або декількох осіб в злочині по одних тільки матеріальних слідах робити складно.

Допит потерпілих, інших свідків також дає можливість висунути версію про причетність до крадіжки злочинної групи. Це, перш за все, стосується випадків, коли потерпілі займаються комерційною діяльністю, мають конкурентів або знаходяться в неприємних відносинах з визначеним колом громадян, що володіють інформацією про місця зберігання матеріальних цінностей, про спосіб охорони, про розпорядок дня потерпілих або про їх найближчі плани.

Наприклад, версія про груповий характер злочину може бути висунута тоді, коли викрадене майно недовгий час знаходиться у потерпілого, про його знаходження знає обмежена кількість осіб і по передбачуваному плану саме на цей період воно було залишене без нагляду. І хоча безпосередньо особа, що має у своєму розпорядженні дані відомості, може мати надійне алібі, подібна ситуація виникає при організаторських або підбурюваних діях обізнаного. Складна система охорони, особливий розпорядок її роботи і функціонування, обмежений доступ до системи відключення сигналізації може свідчити про участь в крадіжці працівника даного підприємства. А у поєднанні з недовгим часом знаходження на місці крадіжки і значним обсягом викраденого або складністю проникнення на об'єкт подібні відомості є достатньою підставою для висунення версії про вчинення крадіжки групою.

Не викликає сумніву те, що версія про участь групи осіб у злочині висувається тоді, коли свідки або потерпілі бачили на місці крадіжки або поблизу нього сторонніх осіб з викраденим або з якими-небудь пристосуваннями для вчинення злочину, спостерігали незвичайні дії групи осіб, але в даний момент не усвідомлювали злочинний характер їх дій.

Тому найважливішою умовою подальшого успішного розкриття злочину є не тільки ретельний огляд місця злочину, але і детальний допит потерпілих, свідків, з'ясування всіх обставин крадіжки, особистих зв'язків і відносин потерпілої сторони, а на цій основі — глибокий аналіз і зіставлення отриманих фактів.

З цього приводу можливо зробити такі висновки: своєчасне висунення версії про груповий характер вчиненої крадіжки дозволяє оптимізувати всю подальшу діяльність по викриттю її учасників і запобіганню вчинення цією групою інших злочинів.

Література

1. Ларин А. М. Версии // Проблемы предварительного следствия / Отв. ред. А. К. Гаврилов. — Волгоград, 1974. — Вып. 3.
2. Васильев Л. П. Тактический прием — следственная версия // Следственная тактика. — М., 1976.
3. Арцишевский Г. В. Выдвижение и проверка следственных версий. — М., 1978.
4. Белкин Р. С. Курс советской криминалистики: В 3 т. — М., 1978. — Т. 2.
5. Копвалова В. Е. Логико-психологические аспекты построения версий // Версии и планирование расследования: Межвуз. сб. науч. тр. — Свердловск, 1985.
6. Пешак Я. Следственные версии. — М.: Прогресс, 1976.
7. Ларин А. М. От следственной версии к истине. — М., 1976.
8. Пешак Я. Следственные версии: Криминалистическое исследование. — М., 1976.

УДК 343.23:343.575

*С. Н. Арешкіна***ОБЪЕКТ РОЗКРАДАННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ,
ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ ТА ПРЕКУРСОРІВ**

Кримінальна відповідальність за розкрадання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів передбачена у розділі 13 Особливої частини Кримінального кодексу «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення» [1, 807–810]. Родовим об'єктом даних злочинів є здоров'я населення України, що забезпечується дотриманням встановленого порядку законного обігу засобів та речовин, шкідливих для здоров'я населення [2, 483].

Здоров'я населення — соціальний феномен, що має винятково важливе значення в житті суспільства. Воно являє собою явище, соціальна цінність якого виявляється навіть при первісному знайомстві з ним, тому успішна його охорона повинна включати боротьбу із суспільно небезпечною, неоцінюваною витратою фізичних і психічних благ, що становлять зміст здоров'я населення. Тільки фізично і психічно повноцінні особистості, що володіють ще і духовним здоров'ям, здатні виконувати покладені на них соціальні функції, у тому числі регенерувати населення країни. Успішне правове регулювання відносин, що виникають унаслідок посягань на здоров'я населення, припускає точне встановлення об'єкта, якому заподіюється шкода чи створюється погроза її заподіяння [3, 36]. Кожен злочин посягає на визначений об'єкт, заподіюючи йому шкоду або ставлячи його під погрозу заподіяння. Якщо відсутнє посягання на об'єкт, то немає і злочину [4, 197].

Визначення об'єкта злочинів, пов'язаних з наркотичними засобами, відіграє важливу роль для з'ясування сутності їхнього змісту, правильної кваліфікації, відмежування їх від суміжних злочинів і, отже, служить неодмінною умовою боротьби з розповсюдженням наркоманії [5, 10].

Точне визначення об'єкта злочину, як стверджує теорія кримінального пра-